

"કાવ્યાનુવાદની પ્રક્રિયા અને પ્રાપ્તિ"

ડૉ. હિરામતી બી. સુર્વે

ગુજરાતી વિભાગ, શ્રી કે.આર.ડી. કોલેજ, ઝાલોદ, hiramatisurve1@gmail.com

1) અનુવાદ પ્રક્રિયા -

પ્રથમ વખત શાળા જીવનમાં અનુવાદ શબ્દનો પરિચય થયો. સંસ્કૃત, હિન્દી ઇંગ્લીશ ભાષાઓમાંથી ગુજરાતીમાં અનુવાદ કરવા થોડાંક વાક્યો પૂછાતા, આ વાક્યોનો અનુવાદ કરતા આનંદ થતો કારણ પૂરેપૂરા માકર્સ મળતા, એ યાદ આવે છે.

સમાજમાં દરેક માનવીને ત્રણ-ચાર ભાષાઓ તો આવડે જ છે. પરંતુ જે ભાષાઓ નથી સાંભળી, નથી આવડતી તેનું શું? તો..... એ ભાષાઓનો પોત પોતાની માતૃભાષામાં અનુવાદ થાય પછી જ, એ ભાષાઓ અને એ સંસ્કૃતિ વિશે જાણવા મળે છે. આમ તો અનુવાદો પરાપૂર્વથી થતા આવ્યા છે. સંસારની સંસ્કૃતિઓ વચ્ચે સમજણ વધારવામાં અનુવાદોનો ફાળો સર્વાધિક છે. વિવિધ ભાષાઓની તુલના પણ અનુવાદોને આધારે જ શક્ય બને છે. વિશ્વની તમામ સમૃદ્ધ ભાષાઓમાં સત્વવંતી અનુવાદ પ્રવૃત્તિ થતી આવી છે.

અનુવાદ મૂળ કૃતિને બદલે તેની અવેજીમાં હોય છે -

- 1) પ્રકૃતિ વિજ્ઞાન
- 2) માનવીય શાસ્ત્રો
- 3) નિબંધ
- 4) લલિતેતર સાહિત્ય
- 5) લલિત સાહિત્ય
- 6) કાવ્યાનુવાદ
- 7) પ્રાદેશિક બોલીઓ વગેરે

ઉપર જણાવેલ સર્વ સાહિત્યમાં અનુવાદ સંપૂર્ણ થવો જોઈએ. પરંતુ એ ઘણી વાર મુશ્કેલ બની રહે છે.

લલિત સાહિત્યની કૃતિઓનો અનુવાદ કેટલેક અંશે સહજ શક્તિ કે સૂઝ પર મહાવરાથી કે તાલીમ પર આધાર રાખે છે.

અનુવાદ મૂળ કૃતિ જેવો જ વિચાર બોધ કરાવતો હોવો જોઈએ. જેટલું શક્ય છે, તેટલું તેવો જ ભાવબોધ કે સૌંદર્યબોધ કરાવવાનું શક્ય નથી કારણ ભાષાની રૂઢિઓ, પરંપરા, સંસ્કૃતિ અને પ્રાદેશિક બોલીઓ વગેરે

જુદી - જુદી હોય છે. છતાં અનુવાદ ભાવક શુદ્ધ ભાવ સમજી શકે તેવો હોવો જોઈએ.

→ અનુવાદ મૂળ સંસ્કૃત શબ્દ છે તેનો અર્થ થાય છે - "પુનઃ કથન". તેના પર્યાયો છે-

અંગ્રેજી 'ટ્રાન્સલેશન' એ સંજ્ઞા માટે આપણે ત્યાં 'તરજુમો', 'ભાષાન્તર' અનુવાદ જેવા શબ્દો પ્રયોજાય છે. પછીથી 'લિટરલ ટ્રા', 'ફેથફુલ ટ્રા', 'મિકેનિકલ ટ્રા', વગેરે પ્રકાર ભેદ માટે 'શબ્દશઃ અનુવાદ', 'મૂલાનુસારી અનુવાદ', 'યાત્રિક અનુવાદ', 'ભાવાનુવાદ', 'સારાનુવાદ', વગેરે વપરાય છે. તો ક્યારેક 'ક્રિએટીવ ટ્રા', કે 'ટ્રાન્સક્રિએશન' માટે 'અનુસર્જન' શબ્દ પણ પ્રચલિત છે.

ભાષાન્તર કે અનુવાદનો આપણો વર્તમાન વિભાવ અર્વાચીન યુગનો છે અને તે પશ્ચિમની દેણ છે. અપવાદ રૂપ આપણે ત્યાં સંસ્કૃત ગ્રંથોના ભારતીય ભાષાઓમાં થતાં અનુવાદો. ઉપરાંત મુસ્લિમ શાસન દરમ્યાન ફરમાન વગેરેના અનુવાદો તથા દેશ-વિદેશની વાતોના અનુવાદો જેવા મળે છે. સંસ્કૃત પાલિ કે પ્રાકૃત બૌદ્ધ - ગ્રંથોના તિબ્બતી કે ચીની વગેરે ભાષાઓમાં ત્રીજી - ચોથી શતાબ્દીથી છેક દસમી બારમી શતાબ્દી સુધી અનુવાદો થતા રહ્યા છે. તેમનું સ્થાન ઊંચું અને મહત્વનું બની રહે છે.

'મહાભારત', 'રામાયણ', 'પંચતંત્ર જાતકકથાઓ' પૌરાણિક આખ્યાનો અને બૃહત્કથાઓ - એ બધી કથાઓ જે તે સમયની જરૂરિયાત પ્રમાણે કરવામાં આવેલા અનુવાદો જ છે. એ કૃતિઓ જે તે સમયના લોકોને મૂળ કૃતિ અને સંસ્કૃતિની માહિતી આપીને જીવંતતા આપતી રહી છે.

"અનુવાદનો મુખ્ય પાયો છે પ્રભાવાત્મક સક્ષમતા તાકતો અનુવાદ". અનુવાદ ભાષાના સંદેશ અને સંદેશ પ્રાપ્ત કરનાર વચ્ચે જેવો સંબંધ હતો. તેવો જ સંબંધ તત્વતઃ અનુવાદ ભાષાના સંદેશ અને સંદેશ પ્રાપ્ત કરનાર વચ્ચે સચવાય અને ભાવ સિદ્ધ થાય એ જરૂરી છે.

ફોસ્ટર અનુવાદની વ્યાખ્યા આપતા કહે છે કે, "મૂળ કૃતિ તેની ભાષામાં જે પ્રયોજન સાધતી તે જ પ્રયોજન નવી ભાષામાં જે સાધે તે ઉત્તમ અનુવાદ."

એડવર્ડ્ઝ પણ કહે છે કે, "અનુવાદમાં આપણે શક્ય હોય તેટલે અંશે મૂળના સાચે સાચા ભાવસ્પર્શની અપેક્ષા રાખીએ છીએ. પાત્રો - પરિસ્થિતિઓ ને ચિંતનો જેવાં મૂળ કર્તાના ચિત્તમાં હતા, તેવા આપણને પ્રાપ્ત થવાં જોઈએ."

અનુવાદની મૂળભૂત ચાર જરૂરિયાતો છે-

- 1) કૃતિનો સુઘડ અર્થ.
- 2) મૂળની રીતિ અને ભાવ અવગત કરાવવા.
- 3) સાહજિક અને આયાસમુક્ત અભિવ્યક્તિ.
- 4) મૂળ જેવો પ્રતિભાવ નિષ્પન્ન કરવો.

આ બધું સિદ્ધ કરતા ક્યારેક તીવ્ર સંઘર્ષ પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

2) કાવ્યનો અનુવાદ -

જગતના સર્વ પ્રાણીઓને મન મળેલું છે, સહૃદયતા માનવમાત્રને પ્રભુથી પ્રાપ્ત થયેલું વરદાન છે.

પોતપોતાની સભ્યતા - સંસ્કાર અને શિક્ષણના વિકાસ અનુસાર તેનો વિકાસ થતો આપ્યો છે. બીજાનાં સુખ-દુઃખ જાણવા તેની કલ્પના કરવી

અને તે કલ્પનાને આધારે રચનાનું, કૃતિનું અભિવાદન કરવું માણસનો સ્વભાવ છે. ત્યારે જ તો આપણે બીજી ભાષાની કવિતા અને ગીત સાંભળીને ભાવવશ થઈએ છીએ - તેની અસરમાં આવીએ છીએ માનવીની મૂળ સંવેદના સમગ્ર વિશ્વમાં સમાન હોય છે. આ સંવેદનાનું અનન્ય માધ્યમ સાહિત્ય છે.

સાહિત્યના પ્રકારોમાં કવિતા જ બધા કરતાં લોકપ્રિય અને સશક્ત માધ્યમ રહી છે. આથી જ વિવિધ ભાષાઓના કવિઓ દેશ-વિદેશની ભાષાઓની કવિતાના અનુવાદમાં રસ લેતા આવ્યા છે.

ભારતની પ્રાચીન જ્ઞાન રાશિનો સંચય (ગીતાજી, પુરાણો, ઉપનિષદો વગેરે) છદોમાં ટેકનિકલ વિષયોના અનેક ગ્રંથો છદમાં જ લખાયા છે. કેટલાક ગ્રંથ સૂત્રો નાટ્યશાસ્ત્ર વગેરે ગદ્યમાં લખાયા છે ખરાં, પરંતુ કાવ્યતત્વનું મહત્વ વધુ રહ્યું છે.

મોટા ભાગના સંસ્કૃત કાવ્યોનો આધુનિક ભાષાઓમાં અનુવાદ થયો જ છે. કાવ્યનુવાદનું વિભાજન બે દૃષ્ટિએ કરવામાં આવે છે - 1) ભાષાની દૃષ્ટિએ 2) રૂપ અને માધ્યમની દૃષ્ટિએ

- 1) ભાષાની દૃષ્ટિએ -
  - અ) એક ભારતીય ભાષાની કવિતાનું અન્ય ભારતીય ભાષામાં.
  - બ) પ્રાચીન ભાષાની કવિતાનું આધુનિક ભાષામાં.
  - ક) વિદેશી ભાષાની કવિતાનું દેશી ભાષામાં.
- 2) રૂપ અને માધ્યમની દૃષ્ટિએ આમાં પાંચ પ્રકાર છે -
  - અ) પદનો ગદ્યમાં.
  - બ) પદનો પદમાં.

- ક) મૂળ પદનો મૂળ છંદમાં.
- ચ) લક્ષ્ય ભાષામાં
- છ) મુક્ત છંદમાં

→ રશિયન વિદ્વાન લોટમેનના અનુસાર કાવ્યાનુવાદની ચાર દૃષ્ટિ હોય છે -

- અ) વિષય પ્રધાન
- બ) રચનાત્મક દૃષ્ટિ
- ક) ભાષિક પ્રધાન
- ચ) સાહિત્યેતર પ્રધાન

→ લેઝીવરેએ કાવ્યાનુવાદના છઠ્ઠા પ્રકાર આપ્યા છે -

- અ) સ્વનિમિક
- બ) શાબ્દિક
- ક) છંદોબદ્ધ
- ચ) અનુપ્રાસ પરક
- છ) મુક્ત છંદ પરક
- જ) ગદ્યાનુવાદ

→ મારી અહીં કાવ્યાનુવાદની દૃષ્ટિ છે -

- 1) મૂળ ભાષાની કવિતાનો લક્ષ્યભાષામાં અનુવાદ.
- 2) એક ભાષાની કવિતાના ભાષાતર પરથી બીજી ભાષામાં અનુવાદ.
- 1) પહેલું અંગ વર્ણઘટના તથા તેનો ધ્વનિ છે. મૂળ ધ્વનિમય પ્રભાવને અનુવાદમાં લાવવાની વાત વિચારણીય છે. ભારતીય ભાષાઓના પરસ્પર અનુવાદમાં તત્સમ શબ્દોની સમાનતા ધ્વનિસામ્ય લાવવામાં સહાયતા કરે છે. જ્યારે પરદેશી શબ્દોનું ધ્વનિસામ્ય અનુવાદમાં લાવવું મુશ્કેલ છે.
- 2) બીજા ક્રમે શબ્દનો ઘટક આવે છે. મૂળ કવિતાના શબ્દોનો અર્થ

બતાવનારા લક્ષ્યભાષાના શબ્દોનો પ્રયોગ અનુવાદમાં કરવામાં આવે છે. શબ્દના અર્થની સાંસ્કૃતિક અને ભાવાત્મક ભૂમિકાઓ હોય છે.

ભૌગોલિક અને ઐતિહાસિક કારણોને લીધે ભાવાત્મક ભાવોને સ્પષ્ટ કરનારી શબ્દાવલી ભાષા - ભાષામાં બદલી શકાય છે.

કોશગત શબ્દોમાંથી પ્રસંગાનુસાર શબ્દની પસંદગી કરવી પડે છે. ઔચિત્ય આની સર્વપ્રથમ કસોટી છે.

કેવળ વાચ્યાર્થથી કાવ્યમાં કામ ચાલતું નથી, તેમાં લક્ષણ અને વ્યંજનાનો પ્રયોગ કરવામાં આવે છે.

3) કલ્પન - પુરૂકલ્પન, પ્રતીક વગેરેનો વિનિયોગ પ્રત્યેક દેશના - ભાષા, પ્રાચીન ઇતિહાસ ધર્મ આદિ સંકળાયેલાં હોય છે. દા.ત. 'વીનસ' સૌંદર્યનું અને ભારતીય પરંપરામાં સપ્તપદી, આરતી સિંદુર વગેરેનું મહત્વ છે.

4) અલંકાર પણ શબ્દાર્થ સાથે જોડાયેલા હોય છે. મૂળ અલંકાર અનુવાદિત કાવ્યમાં આવી શકે નહિ. તેમાં પર્યાય જ આવે. પ્રત્યેક ભાષાના કવિસમય, સાંસ્કૃતિક રૂઢિઓ આદિની કસોટી હોય છે. દા.ત. ગજની ગતિ, ચારૂતાં વિદેશીભાષામાં કેવી રીતે લાવી શકાય?

5) છંદની વાત અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે. છંદના તાલ - લય અને

સંગીતતત્વ સાથે ટકે છે. એટલે મૂળ કવિતાને લક્ષ્યભાષામાં પણ છંદોબદ્ધ રૂપમાં પ્રસ્તુત કરવી પડે.

કાવ્યનું માધુર્ય - નજાકત, ચારૂતા, ભાવ વગેરે અનુવાદમાં યથાતથ જળવાય તે અત્યંત જરૂરી છે.

→ કાવ્યનુવાદની વિભિન્ન મર્યાદાઓ -

જેમ્સ હોલ્મ્સે કહ્યું છે કે કાવ્યનો અનુવાદ મૂળતઃ વ્યાખ્યા છે. તે વિભિન્ન રૂપ ધારણ કરે છે.

બેચન શર્મા ઉગ્રનો એક લેખ છે -

"હું રૂપિયો છું" - આમાં રૂપિયો કહે છે - "મામેકં શરણમ વ્રજ". આ એક પ્રાચીન શ્લોકનું ચરણ છે. આનો આશય છે - "એકલા મારે શરણે આવો".

અનુવાદને પોતાની મર્યાદાઓ હોય છે. એવી પણ ઘણી રચનાઓ છે, જેનો અનુવાદ કરી શકાતો નથી. સ્ત્રોત ભાષા અને લક્ષ્યભાષાના વ્યાકરણના ફરકને લીધે, અનુવાદની મર્યાદા ઊભી થાય છે.

અનુવાદની શક્યતા - અશક્યતા પ્રસંગ અનુસાર જ નક્કી કરી શકાય. સ્વતંત્ર પદાનુવાદ જ સૌ કરતાં લોકપ્રિય અને આદર્શ અનુવાદ મનાય છે. કારણ આમાં અનુવાદક કવિ મૂળ ભાષાનો ભાવ ગ્રહણ કરીને પોતાની અનુવાદ સમીક્ષાનું અનુસર્જન કરે છે.

મૂળ કવિ પોતાની કવિતા પ્રત્યે અતિશય મમતા રાખે છે. ગર્વ લે છે. પરંતુ બીજા કવિઓએ કરેલા પોતાની રનાના અનુવાદ માટે તે આનંદ પ્રગટ કરતાં શંકાશીલ બને છે. જે કવિ પોતે જ બીજી ભાષામાં અનુવાદ કરે છે તે ઉત્તમ રીતે અનુવાદ કરે છે. ઉ.ત.

મહાકવિ રવીન્દ્રનાથ ટાગોરે પોતાની બંગાળી કવિતાનો પોતે અનુવાદ કરીને અંગ્રેજી "ગીતાંજલિ" પ્રસ્તુત કરી હતી. તેના માટે તેમને "નોબેલ" પુરસ્કાર પ્રાપ્ત થયો હતો.

દુનિયાભરના કાવ્યોનો અનુવાદ ભારતીય ભાષાઓમાં થયો છે જેવા કે - યુરોપિયન કાવ્યોમાં હોમરનું "ઇલિયડ", ઇન્ટેનું "ડિવાઇન કોમેડી" આદિ અનુવાદ દ્વારા જ જગતમાં પહોંચ્યા છે.

ભારતીય કાવ્યોમાં વેદ, રામાયણ, મહાભારત, શાકુન્તલ આદિ કાવ્યો પણ અનુવાદ દ્વારા જ અન્ય દેશી - વિદેશી ભાષાઓમાં પહોંચ્યા છે. તો હિન્દી, મરાઠી, કન્નડ, તામિળ, ઉડિયા, બંગાળી અને ઉર્દૂ વગેરે ભારતીય ભાષા સાહિત્યમાંથી ભાષાંતરે ગુજરાતીમાં આવ્યા છે. એમજ એક બીજામાં આંતર પ્રાંતિય ભાષાઓમાં અનુવાદિત થયા છે.

સાહિત્યિક કૃતિના અનુવાદને એઝરા પાઉણે સાહિત્યિક પુર્નજીવન કહ્યું છે. અનુવાદને કેટલાક વિદ્વાનો કલા કહે છે, કેટલાક વિજ્ઞાન કહે છે, તો કેટલાક કૌશલ્ય ગણે છે. તે ખરેખર સાચું છે.

ગુજરાતી ભાષામાં અન્ય કૃતિઓના ઉત્તમ અનુવાદ થયા છે. તેનાથી ગુજરાતી સાહિત્ય અને તેનો વાચક - ભાવક સવિશેષ સમૃદ્ધ થાય અને એ દ્વારા ભારતની ભાવાત્મક એકતાને બળ તથા વેગ મળે છે.

3) કાવ્યાનુવાદ - મરાઠીમાંથી ગુજરાતીમાં

પદ્મશ્રી પુરસ્કૃત મરાઠી દલિત કવિ શ્રી નામદેવ ઢસાળની કવિતા-

અંધારાને સૂર્ય પહિલા તેવ્હા

અંધારાને સૂર્ય પહિલા તેવ્હા

શબ્દ હુંકારલે

નરકાચ્યા કૌંડવાડયાત

કિતી દિવસ રાહાયચે આમ્હી ?

શ્વાસ ઘુસમટત !

.....ન .... નષ્ટચર્યેચ્યા ગટરાત

સડત હતો આમ્હી અગતિક કિડયાંસારખે

આજપર્યત.....

લક્ત રાત ગુંડાલ્લેલી આમુચી અબ્રુ

ગોલપિડયાવર નાગવિળાપ્યાંનો -

તુમચા હાસ જવલ્ આલાય:

મુક્તછંદાચ્યા સંજીવનીને

આમ્હી જિવંત ઝાલો આહોત

---- તુમચ્યા પાપાચે છિનાલ ઘટ

ફોડળ્યાસાઠી

શબ્દ મ્હાળાલે

અંધારાને સૂર્ય પહિલા તેવ્હા

કવિ - નામદેવ ઢસાલ

અંધારાએ સૂર્ય જોયો ત્યારે

અંધારાએ સૂર્ય જોયો ત્યારે

શબ્દ સ્ફૂર્યો

નરકરૂપી ગોંધી રાખેલ વાડામાં

કેટલા દિવસ રહેવાનું છે હજી અમારે ?

શ્વાસ રૂંધાઈને ?

..... ન .... નષ્ટ નિકંદનની ચર્યાના ગટરમાં

સડતા હતા અમે નિષ્ક્રિય કિડાઓ જેવાં આજ

પર્યત.....

ઉઝરડાયેલી - છોલાયેલી ચામડીમાં, લોહીમાં

લપટાયેલી અમારી આબરૂ

(ગોલપીઠા) વેશ્યા બજારમાં નાગીન

અવનારાઓ

તમારો અંત નજીક આવ્યો છે.

મુક્તિની ઘેલણની સંદીવનીથી

અમે જીવતા થયા છીએ

--- તમારા પાપોના છિનાલ ઘડા ફોડવા માટે

શબ્દો બોલ્યા

અંધારાએ સૂર્ય જોયો ત્યારે.

કવિ - નામદેવ ઢસાળ

4) થોડોક આસ્વાદ -

ડૉ.ભીમરાવ આંબેડકરના વિચારોને સંભાળીને આગળ વધારનાર, 'દલિત પેથર' સંસ્થાના સ્થાપક અને સક્રિય સદસ્ય, મરાઠી દલિત કવિતાઓના સર્વશ્રેષ્ઠ કવિ નામદેવ ઢસાળની ખૂબ વખણાયેલી કવિતા -

અંધારાને સૂર્ય પાહિલા તેવ્હા

અર્થાત્

અંધારાએ સૂર્ય જોયો ત્યારે

વીસમી સદીના સાતમા દાયકામાં અને ત્યારથી અત્યાર સુધી દલિત ચળવળને જીવંત રાખવામાં નામદેવનો મોટો ફાળો છે. તેમની ગોલપિઠા કાવ્યસંગ્રહની કવિતાઓએ તો મરાઠી કાવ્યક્ષેત્રે પરંપરાને ઝંઝોડી નાખી છે - 'કાવ્યના આશય અને અભિવ્યક્તિ' - આ બંને ક્ષેત્રોમાં "ક્રાંતિ" લાવી મૂકી છે. નામદેવની કવિતા દરેક દલિત - અદલિત યુવક - યુવતીઓના ઓઠ પર અને મોઠા ભાગના સામાયિકોના પાનાઓ પર ઝલકતી રહી છે. કવિ નામદેવ ઢસાળને અનેક પુરસ્કારો સાથે પદ્મશ્રી પુરસ્કારથી નવાજવામાં આવ્યા છે. આ કવિતા મરાઠી દલિત સાહિત્ય અકાદમી એ પ્રકાશિત કરેલ મરાઠી દલિત કવિતા અને જેના સંપાદક છે બી. રંગારાવ જેઓ પણ પ્રખ્યાત દલિત સાહિત્યકાર

છે, એ સંગ્રહમાંથી મેં અહીં પસંદ કરી છે.

→ આસ્વાદ -

આ કાવ્યમાં કવિએ દલિત સ્ત્રીઓ માટે ન્યાય મેળવવાનો હકક, અધિકાર જોરદાર રીતે કલમને તલવારની ધાર બનાવીને વ્યક્ત કરેલો દેખાય છે. સોષિતસમાજની જે વેદના તેમને રજૂ કરી છે તે એટલી તો અસ્સલ છે કે એમની સંવેદના, તીવ્રતા અને પ્રામાણિકતા, નૈતિકતા પર આપણે નિર્મળ મને ન્યોછાવર થઈ જઈએ.

એમનું જીવન મુંબઈ નગરીના ફોકલેન્ડ રોડ પર વિત્યું છે. આ વિસ્તાર વેશ્યાવૃત્તિ માટે જાણીતો છે. તેઓ ખાટકીનો ધંધો કરનાર પિતાના પુત્ર છે એમને એ વિસ્તારમાં દલિત વિસ્તારમાં દલિત સમાજની દિકરીઓ સાથે થતી છેતરપિંડી સોષિત વ્યવહાર, મારદૂડ, અમાનુષિવર્તન વગેરે જોયા છે. એ વિસ્તારમાં સાંજે પુરૂષો હાથ પર ગજરા લપેટીને અત્તર લગાવીને આવતા અને મોડી રાત્રે દારૂ પીધેલી હાલતમાં લથડિયા ખાતા. એ સ્ત્રીઓને શારિરિક - માનસિક રીતે પીડા આપીને અસહ્ય વેદનામાં સબડતી એમની લાચારીનો ગેરલાભ ઉઠાવીને પાછા ફરતા જોય છે.

અહીં દારૂ - મટકા, જુગાર, રાંડબાજી, ખૂના - મારકી વગેરે જેવા ગુનાઓ સહજ ક્રિયાઓ છે. જ્યાંની બોલીમાં પણ અશ્લિલતા વર્તાય છે. જ્યાં માણસ બકરાં - મરઘાની જેમ કપાય છે ને ફેંકાઈ જાય છે. જ્યાં દિવસ રાત્રે શુરૂ થાય છે. અને જ્યાં

કિન્નરોના શરીર પણ ભોગવાય છે. તેવાં 'કોડવાડા' - 'ગોંધી રાખેલા મકાનોમાં' - 'ગોલપીઠા'માં દલિત મજબૂર મા-બહેનોના શરીર ઉઝરડાય છે. ચામડી ઉતારી નાખી હોય તેવા લોહિયાળ શરીરવાળી અમારી આત્માથી પવિત્ર પણ મોં પર તાળું લાગ્યું હોય એવી વિવશ દિકરીઓની આબરૂના લીરેલીરા ઉડતા હોય ત્યારે એક ભાવુક કવિ હૃદય. દલિત આત્મા ચીસ પાડી ઊઠે છે, ને એના દર્દભર્યા ઉદગાર આ શબ્દરૂપે સ્ફૂરે છે કે ....

"ક્યાં સુધી અમારે જીવવાનું છે આ નરકમાં ?" ને વિદ્રોહ પ્રગટે છે - હવે નહીં, હવે મુક્તિ જોઈએ છે આમાં થી. સૂર કિરણોની જેમ ઊર્મિઓ ચૈતન્યરૂપે લાલચોળ બનીને ફૂટી નીકળે છે કે.....

'અંધારાએ સૂર્ય જોયો ત્યારે પહેલીવાર !'

હવે કવિ નામદેવે કલમરૂપી મશાલ હાથમાં લીધી છે. ખાટકીનો ધૂટો છોડી દીધો છે. તેમની કલમની ધાર સળગીને જવલંત થઈ છે. આ કવિ મહારાષ્ટ્રમાં દલિતોના પેથર તરીકે ઓળખાય છે તે તેમનું સમગ્ર સાહિત્ય જોતાં તો ઠીક પણ, આ એક જ કાવ્ય પરથી સાચુ લાગે છે.

કવિતાએ માનવીય મનની ઊર્મિનો સ્વાભાવિક આવિષ્કાર છે. પ્રાચીન સમયથી માણસ માત્રના સુખ - દુઃખ સહજપણે વ્યક્ત કરવાની રીત ચાલી આવી છે. પછી ડલે તે કોઈપણ પ્રાંત હોય, દેશ હોય કે ભાષા હોય,

ખરેખર, અનુવાદને લીધે જ આ મરાઠીભાષામાંથી ગુજરાતીમાં કાવ્યાનુવાદ થયો અને ત્યાંના દલિતો પોતાના હકક માટે, સમાનતા મેલવવા માટે કેવાં તરફડી રહ્યા છે. કેવી - કેવી વેદનાઓ સહી રહ્યા છે તેનો ચિતાર આપણે જોઈ શક્યા છીએ. અનુવાદ પ્રક્રિયાની પ્રાપ્તિનો આ સૌથી મોટો ફાયદો છે.

સંદર્ભ ગ્રંથો -

- 1) મરાઠી દલિત કવિતા - સં. બી.રંગારાવ
- 2) અનુવાદ કલા -
- 3) મરાઠી દલિત - ગોલપીઠા - નામદેવ ઢસાળ.